

Förhandlingar om tillhörighet. Transnationella identiteter hos svenska politiker med chilensk och kurdisk bakgrund

Clarissa Kugelberg

Clarissa.Kugelberg@ibf.uu.se

IBF, Uppsala universitet

Paper från ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier, Norrköping 13–15 juni 2005. Konferensrapport publicerad elektroniskt på www.ep.liu.se/ecp/015/. © Författaren.

Vad svarar du om någon frågar dig om du är svensk, frågar jag K. Han kom till Sverige i mitten av 70-talet, några år gammal med sina föräldrar, flyktinger från Chile. K svarar tvekande

Ja... det beror på vem som ställer frågan... eller så säger jag: Ja, jag är svensk-chilenare... Och jag tycker i och för sig inte att det är relevant... men det är det ju egentligen, för människor är det det, alltså måste du göra det relevant för dig själv också, tror jag. Det är viktigt att markera tillhörigheten också för andra som eventuellt försöker skicka ut dig i marginalen, genom deras sätt att se på dig och deras fördomar och så här va. Så för mig har det blivit allt viktigare inte bara för... inte bara för mig själv, utan för vad man signalerar. Jag tror att det är oerhört viktigt att erövra svenskheten så att inga andra gör det åt dig. För vilka behandlar vi som svenskar som har invandrarbakgrund? Jo, det är de som har lyckats väldigt mycket. Ludmilla var svensk tills hon gjorde bort sig, då blev hon blatte igen liksom. Då fanns det t.o.m. någon som ville ta hennes efternamn. Samma med den här tenoren Tito Beltran, han blev svensk väldigt snabbt för att han är världstenor, medan andra dras med invandrarskapet hela sitt liv, för att de kanske inte tillför samhället, för att de inte är publika. Jag tror att vi behöver sänka tröskeln till att bli svensk och media har mycket ansvar för det. Man måste erövra svenskheten liksom och inte låta andra ta den ifrån dig, så ser jag det lite.

Citatet kommer från en pågående studie av politiker med chilensk och kurdisk bakgrund om deras "politiska livshistoria" för att få kunskap om betydelsen av föreningslivet för deras politiska engagemang.¹ I citatet framkommer tre dimensioner som jag uppfattar som centrala i intervjuerna och som jag kommer att diskutera i artikeln. Den första är den dubbla identiteten. K svarar svensk -chilenare. Informanterna talar om sig som chilenare, svenskar eller svensk-chilenare respektive kurder och vad de svarar varierar – det beror på sammanhanget om det chilenska respektive kurdiska eller det svenska aktualiseras. Informanterna deltar i det svenska politiska livet och samtidigt i ett transnationellt socialt fält med kontinuerliga

¹ Studien ingår i ett projekt där vi med statsvetenskapliga och antropologiska perspektiv undersöker samspelet mellan föreningsengagemang och politiskt deltagande. Vi undersöker frågor som: Vad betyder erfarenheter av föreningsliv för politiskt deltagande för kvinnor och män med invandrarbakgrund? Skiljer sig handlingsutrymmet och möjligheterna åt för män och kvinnor? Hur påverkar samspelet mellan etnisk kontext och det svenska samhällets strukturella förhållanden den enskilda/es handlingsutrymme och möjligheter till politisk integration?

I delstudien har hittills 10 personer med chilensk och kurdisk bakgrund intervjuats. Det är kvinnor och män, hälften av dem kom till Sverige som vuxna och hälften kom som barn. Jag har gjort tre intervjuer med var och en. Kortfattat består intervjuerna med varje informant av en livshistorieintervju, en intervju om den politiska vardagen och en mer reflekterande intervju bl.a. om politik och medborgarskap. Efter varje intervju har jag skrivit ut den och lämnade den till informanten som utgångspunkt för det nya samtalet och för att få deras kommentarer och eventuella nyanseringar eller rättelser.

kontakter med Chile respektive Kurdistan. Den andra dimensionen utgörs av ett frustrerat förhållningssätt till det upplevda kravet att definiera sin identitet i entydiga nationella termer. K ser inte frågan som relevant, men tvingas förhålla sig till den och bemöta den. Den tredje är erfarenheter av vara exkluderad som invandrare. Den återkommer hos alla både i livshistorierna och i berättelserna om den politiska vardagen. Vad som är svenskhet och vem som får kalla sig svensk är mångtydiga och besvärande frågor för mina informanter. I citatet ovan uttrycker K att det för honom handlar om att erövra svenskheten genom att ge den en ny utvidgad innebörd som inrymmer honom och andra med utländsk bakgrund.

I artikeln vill jag visa hur de tre dimensionerna växer fram i intervjuerna och hur de är kopplade till varandra i berättelser om identitetsförhandlingar. I berättelserna rör sig informanterna över nationsgränserna, från Chile respektive Kurdistan till vardagen i Sverige, från gemenskap knuten till hemlandet, främst med kvarvarande familjemedlemmar, till gemenskap och arbete i svenskt samhällsliv. "Hemlandet" är närvarande som ett minne och som del av ett levande transnationellt socialt fält. Närvarande är också skapandet av invandrarkategorin, den strukturella diskrimineringen och exkluderingen. Här gör jag ett försök att koppla ett transnationellt perspektiv till teoretiska diskussioner om nationalstaten och mångkultur och undersöka informanternas position i skärningspunkten mellan transnationella processer och nationalstatens exkluderings- och inkluderingsmekanismer.

Transnationalitet har blivit ett stort fält för studier av globalisering och migration. Transnationalitetsperspektivet har bl.a. kommit att användas för att studera globaliseringen nedifrån, för att synliggöra processer som tidigare doldes då assimilation var det dominerande perspektivet. Då stod processerna som ledde in i det nya landet i centrum för intresset och dominerade forskningen och man antog att assimilationsprocessen tog några generationer och att immigranterna till slut skulle assimileras i samhället. Att immigranter samtidigt integreras i det nya landet och bibehåller och kanske förstärker banden till sitt hemland förblev dolt. (Glick Schiller 2004, Basch, Glick Schiller & Szanton Blanc 1992, Smith & Guarnizo 1999). Glick Schiller framhåller att begreppet transnationellt socialt fält kan synliggöra banden till två eller flera stater och gör det möjligt att undersöka hur immigranter samtidigt är delaktiga i den dagliga livet i hemlandet och dess nationalstatsformation och delaktiga i det politiska livet i det nya landet, i daglig gemenskap i grannskap och på arbetsplatser. Det gäller inte bara personer som reser fram och tillbaka över gränser utan också dem som är förbundna utan att själva förflytta sig. Vidare skiljer hon mellan "transnational ways of belonging" och "transnational ways of being." "Belonging" grundas mer i rötter, ursprung, etnicitet och kräver inte nödvändigtvis att man förflyttar sig över nationella gränser. "Being" inbegriper interaktion över gränser, men säger inte något om var man känner sig hemma eller något om ens identitet, medan "belonging" handlar om hur människor sträcker sig till avlägsna platser och människor i minnet, genom nostalgi eller föreställning och det kan de göra oavsett om de lever i ett transnationellt fält eller ej. Glick Schiller avser följaktligen med transnationalism de pågående banden eller flödena av människor, idéer, objekt över nationalstaters gränser (Ibid 2004; 449; Jfr Maja Povrzanovic Frykman 2001) I min artikel är inte transnationella rörelser i sig det centrala utan mötet mellan dessa och det svenska politiska livet, såsom det uttrycks i mina informanternas berättelser och hur dessa processer vävs ihop.

I forskningen idag används transnationalitet och diaspora som näraliggande begrepp. Men medan transnationalitet används för nätverken och rörelserna över gränserna mellan länder används diaspora för en social gemenskap i forskningsringen i vilken ett hemland utgör en central känslomässig knutpunkt, som påverkar strategier för identifikation och är en del i ett transnationellt nätverk (Clifford 1997; Olsson 2004, Safran 1991). Cohen lyfter fram att diasporabegreppet ursprungligen, innan det, som han skriver, kidnappades och förknippades med tvångsförflyttningar och olycka, stod för den grekiska expansionen och kolonisationen där handel, bosättningar och krigiska erövringar ingick (1995). Cohen uppfattar diasporan som

en social organisation med stor förmåga att anpassa sig till förändrade förutsättningar till följd av globaliseringen.

I en jämförande studie av kurdiska flyktingar i Finland och London finner Wahlbeck utvecklade transnationella gemenskaper (Wahlbeck 1999). Men han fann också skillnader mellan diasporan i de båda länderna och betonar betydelsen av de sociala strukturerna i det nya landet för hur diasporan utvecklas. Diasporabegreppet menar Wahlbeck ger möjlighet att förstå dubbelheten i den sociala organisationen i flyktingarnas gemenskaper eftersom begreppet riktas både mot relationerna till hemlandet och till det nya värdlandet. Wahlbeck hänvisar till Schierup och Åhlund och pekar på att detta inte upplevs som tudelat av flyktingarna själva, utan som en transnationell helhet med dubbla existentiella referensramar. Även om det upplevs som en helhet vill jag markera att det är viktigt att särskilt identifiera motsägelsefyllda processer inom denna helhet och undersöka hur dessa hanteras av flyktingarna.

Vägen in i svensk politik och en dubbel identitet

Jag bad informanterna att de skulle berätta om de erfarenheter som hade lett dem in i den svenska politiken och det gav slutpunkten i deras livshistorieberättelser. Början placerar de i Chile respektive Kurdistan både de som kom som vuxna och de som kom som barn. Det är i den politiska kampen i hemlandet som de förlägger grunden för sitt politiska engagemang och den präglade framförallt den första tiden i Sverige, men formade också deras identitet som politiska personer. De berättar om gemenskap mellan de politiska flyktingarna. De vuxna deltog i att bygga upp exilorganisationer, lokala partiorganisationer och solidaritetsorganisationer. Genom dessa kunde stödet till kampen i Chile respektive Kurdistan och banden till länderna bibehållas. En stark gemenskap i exil skapades. Barnen fick följa med på föräldrarnas möten och deltog i samvaron som byggdes upp mellan familjer. Några ingick i nätverk av släktingar som alla kommit som flyktingar, andra fick nya vänner och nya familjeliknade relationer. De som kom från Chile som barn berättar om hur de benämnde andra vuxna som *tia* och *tio* moster/faster och morbror/farbror (Jfr Bildt & de Vylder 1988; Lindqvist 1991; Mella 1990; Olsson 2003).

Mellan kampen i hemlandet och inträdet i det svenska politiska livet placerar de ett antal olika skeenden eller händelser som fick till följd att de sökte sig ut från diasporans avgränsade sociala värld. Ett skeende som alla markerar inträffade tidigt efter ankomsten till Sverige då de eller deras föräldrar fattade beslut om att försöka komma in i det svenska samhället. De säger att de eller deras föräldrar insåg att vistelsen skulle bli långvarig. ”Till skillnad från andra chilensare packade jag upp väskorna” säger en av dem. Också andra markerar att de skiljde sig från dem som inte ville acceptera att tiden i exil skulle bli långvarig. Eftersom de trodde att vistelsen i Sverige skulle komma att bli varaktig ansträngde de sig för att lära sig språket och hitta arbete, de lät barnen gå på dagis och deltog i svenska föreningar. Det fick till följd att de inte längre deltog lika aktivt i exilorganisationerna, lämnade dem helt, eller tog ”time out” från gemenskapen i exil och flyttade till en annan stad. Det blev beslut som ingav en känsla av att svika kamraterna eller fick till följd att de blev betraktade av andra som svikare.

Erfarenheterna varierade dock beroende på vilken stad de kom till, om det fanns många landsmän eller inte och vid vilken tidpunkt de kom till Sverige. Det var också skillnader mellan dem som varit medlemmar i partier i hemlandet och medföljande familjemedlemmar som inte hade varit medlemmar. Men gemensamt för dem var att deras ansträngningar ledde till att de blev mer etablerade i Sverige, gick igenom utbildningar och fick jobb, även om jobben inte för alla motsvarade deras kvalifikationer.

Ett senare skeende var beslutet att bo kvar i Sverige mer permanent. För dem med chilensk bakgrund kom detta någon gång efter Pinochets förlust i valet i Chile 1989, då de fick

möjlighet att återvända. Den egna uppväxten, barns eller barnsbarns uppväxt med en tilltagande förankring i det svenska samhället utgjorde ytterligare ett skeende. Under dessa olika skeenden utvecklades den dubbla identiteten som svensk-chilenare eller svensk-kurd med nya erfarenheter och livsmål. I berättelserna förankras den chilenska respektive kurdiska identiteten i samhörigheten med familjemedlemmar som är kvar i "hemlandet" och i olika gemenskaper av kurder eller chilenare, medan svensk tillhörighet uttrycks som delaktighet i föreningsliv, grannskap, kommunen eller partiet.

Medan de yngre ger starkare uttryck för att de känner sig som en del av Sverige och att de kommer bo kvar här, så beskrivs framtiden på längre sikt som mer öppen av dem som kom som vuxna. De talar om en dröm eller en fantasi om att återvända t ex som ett framtidsscenario att som pensionär bo halva året i Chile och halva året i Sverige. För kurderna från Irak, Turkiet, Syrien och Iran, som ännu inte har möjlighet att återvända, tycks framtiden ännu mer oviss, hos dem finns drömmen om ett fritt Kurdistan som de på olika sätt vill bidra till att skapa. Men i alla berättelserna byggs en transnationell livsvärld upp som pekar in i en öppen framtiden.

Medborgarskapets mångtydighet

I samtalen om medborgarskap blir en dubbel identitet särskilt tydlig. Medborgarskap knyts å ena sidan till rättigheter och skyldigheter knutna till staten och medborgarskap ses i det sammanhanget som en praktisk tillgång men i övrigt oväsentlig. I samtalen knyts medborgarskap å andra sidan till nationalitet och symboliserar då ursprung, rötter och känslomässig förankring dvs. får en etnisk innebörd. Ett syriskt, turkiskt, irakiskt eller turkiskt medborgarskap förknippas med dessa staters förtryck av kurderna och den Kurdiska nationen, men medborgarskapet medför ändå en betydelsefullt länk till deras familjer i Kurdistan, genom att det ger dem möjlighet att besöka familjen. (Jfr Brinc 2002). Jag menar att denna mångtydighet bl. a. avspeglar det motstånd informanterna möter i Sverige mot att de som invandrare gör anspråk på att bli betraktade som svenskar. Men det avspeglar också nationalitetsbegreppets mångtydighet som färgar av sig på synen på medborgarskap. Nation har fortfarande innebörden av den "föreställda gemenskap" som skapades under 1800-talet, då varje större etnisk grupp eller folk med ett språk och ett historiskt ursprung ansågs ha rätt till ett eget territorium och också rätt att bilda en stat (Johansson 1993; Tägil 1993; Anderson 1991). Och då standardisering av språket och bildandet av nationella institutioner skedde och nationen som en gemenskap byggd av ett enat folk sågs också som förutsättningen för demokratin (Dahlstedt 2004). Detta lever kvar i föreställningar om medborgarskap, att fransäga sig sitt medborgarskap i hemlandet symboliserar ett utträde ur den etniska gemenskap och tillhörighet som man vuxit upp i. Men det ställs mot föreställningar om det statsrättsliga medborgarskapet med lika demokratiska rättigheter och skyldigheter oberoende av etnicitet och både explicita och implicita förhandlingar skapas om tillhörighet. "*När folk frågar dig är du svensk? Så frågar de inte vad har du för pass, utan de frågar andra grejer egentligen.... Nationalitetstänkandet sitter djupt i oss*", framförde en av informanterna.

G beskriver en uppväxt i Sverige med en stark släktgemenskap och stort engagemang i en chilensk ungdomsorganisation och då han samtidigt var väl integrerad i en skola med svenska kamrater, där det var få andra spånsktalande. Den chilenska ungdomsorganisationen tog mycket tid ända fram till 1989, då han kom fram till att det viktigaste för honom nu var att arbeta med samhällsproblem i det svenska samhället och han började därför söka sig till svenska organisationer. Efter några år blev han inbjuden till ett parti där han snabbt fick centrala uppdrag. Han förklarar varför han inte har chilenskt medborgarskap:

Nej men det har att göra med att jag inte tycker att medborgarskap som identitet är viktigt för mig. Jag ser mig inte som chilenare. Jag ser mig inte som svensk på det sättet att det

skulle vara att det är väldigt viktigt för min identitet alltså....

Vad är medborgarskap för dig då?

Medborgarskap är ju för mig framförallt att man har rättigheter i ett land och sen skyldigheter. Framförallt det, men det har ingenting med att jag känner att jag har det i blodet, det gör det inte. Och i det här fallet tycker jag att det är bättre att vara svensk, för då får man andra rättigheter och andra skyldigheter för den delen. Jag kan gå och rösta t ex, jag kan resa med svenskt pass utomlands och får gå i de här gräddfilerna istället för latinamerikanare eller afrikaner.

Så det handlar mer om politiska rättigheter än om vem du är?

Ja precis, så javisst det gör det. Sen är det mycket, det är ju klart att jag inte kommer ifrån att jag gick i skolan i Chile, att jag är född i Chile och det tycker jag är viktigt på det sättet tycker jag att det är viktigt. Men det är inte så att jag tänker Chile, Chile som om det skulle vara mitt fosterland och jag tycker inte så om Sverige heller för den delen. Alltså jag är inte patriot.

G svarar att han varken har en identitet som svensk eller chilensk medborgare. Chile är viktigt, men han är inte patriot. Jag tolkar det som att han vänder sig mot en underförstådd föreställning om att patriotism hör ihop med tillhörighet till ett fosterland och att han i det perspektivet varken kan vara chilensare eller svensk, eftersom han känner tillhörighet till bägge länderna.

Medborgarskapet görs också till en symbol för samhörighet och känslomässig förankring i hemlandet i berättelserna, som nästa citat visar. Här görs passet till en markör för samhörighet. Den som avsäger sig ett medborgarskap och lämnar tillbaka passet träder ur samhörigheten.

Nej, jag blev svensk medborgare först när jag flyttade tillbaks till Chile, när jag var 19 (...), under hela den perioden innan, så var mitt pass nån sorts markör för mig, att jag tillhörde nåt annat och jag hade väldigt svårt att bara föra över det till svenskt medborgarskap, för då kunde man inte ha dubbelt medborgarskap, du fick säga upp ditt chilenska medborgarskap och det ville jag inte. Däremot när vi skulle återvända till Chile och jag var inte helhjärtat för att jag göra det, så blev det så, att jag tänkte att jag måste ha en fallskärm. Och då sökte det svenska medborgarskapet, för att det inte skulle inträffa att jag bodde i Chile i tre år och på det fjärde året insåg att detta var katastrof och mitt uppehållstillstånd hade gått ut. Då hade jag inte fått komma tillbaka, så fungerar reglerna ju. Så då blev jag svensk medborgare, så kom jag hit och sen har båda länderna skrivit under avtal, som gör det möjligt att vara medborgare i båda länderna samtidigt och då har jag funderat på att eventuellt söka ett chilenskt medborgarskap igen.

Hur tänker du kring det?

Ja på nåt sätt är det mina rötter. Jag har ju band, jag har liksom band till det landet och ungefär så.

Så vad betyder medborgarskap för dig är det en känsla av

Att tillhöra just det, känsla att tillhöra ja där man har en förankring. Jag har ju i och för sig ingen förankring över huvud taget mer än familj i Chile. I och för sig att kanske det en stark förankring att ha sin släkt nånstans och när jag kommer dit, så blir jag, så jag smälter ju in där. Alltså tills jag börjar prata, (skratt) eller nej ibland inte ens då, för om det bara är det par meningar, så märks det väl inte. Sen här alltså, jag känner mig som del av det här samhället och det är klart att jag är svensk medborgare här. Men jag har funderat väldigt mycket på det.

I följande citat berättar C om hur han ändrade sin syn på framtiden när han fick barn och som jag diskuterade tidigare fjärrar honom från hemlandet, samtidigt som banden till Kurdistan finns kvar och han behöver sitt gamla medborgarskap för att kunna fortsätta att träffa sina föräldrar. Här står svenskt medborgarskap för trygghet och förankring, medan turkiskt medborgarskap står för förtryck och övergrepp, något han berättade tidigare intervjun.

Jag tror att jag nämnt det tidigare, alltså medborgarskap för mig, efter att jag fick barn ändrades synen på det totalt att jag ser Sverige i ett längre perspektiv, som mitt permanenta hemland på nåt sätt. Och medborgarskapet är ett uttryck för det också, trygghet alltså, att jag som jag sa tidigare var på väg i mina tankar eller önskningar och drömmar, men någonstans efter barnen; så här kommer jag att bo så länge mina barn behöver mig och då ja rota sig, ja. Jag har rotat mig här i Sverige och det betyder mycket naturligtvis.

Men du vill ändå ha det kvar?

Jag har haft det kvar, men tidigare var det för att besöka min mamma och min pappa, det var mest det. Men som jag sa sedan drygt 10 år, åker jag nu fram och tillbaka och jag känner mindre och mindre saknad eller att åka dit överhuvudtaget, om jag ska vara ärlig. Det blir mindre och mindre med åren, men ändå, det är bara negativt det jag sa. Positivt är naturligtvis att jag kan det landet, deras koder, kulturen och så och försöker hänga med så mycket som möjligt. Det är spännande, ytterligare en värld så att säga, oavsett vad man tycker om den. Jag känner mig lite berikad på det sättet, att ha tillgång till den världen också så att säga.

Berättelserna skildrar hur en ny svensk-chilensk/kurdisk identitet växer med lojaliteter mot båda "nationerna" och den består av tre delar, som de enskilda individerna rör sig emellan. Problem uppstår i sammanhang då andra så att säga bevakar gränserna för vilka som hör till och vilka som är utanför och då gränserna förväntas göras entydiga. Och man kan säga att de hanterar en risk att bli betraktade som varken eller istället för som både och. Den dubbla identiteten och existensen blir en anomali, sedd ur ett nationalstatligt perspektiv, som rubbar den sociala ordningen byggd på idén om en nation, ett folk eller en etnisk grupp. Hylland Eriksen benämner, med hänvisning till Douglas, kategorin de sk. andra och tredje generationens invandrare en typisk etnisk anomali, på grund av deras förankring både i föräldrarnas etniska grupp och i majoritetskulturen, tvåspråkighet och dubbla kanske motstridiga lojaliteter (1993).

Även om alla beskriver en frustration över att vara tvungna att förhålla sig till nationalitetstänkandet och brottas med känslan av att hamna emellan, finns det också hos flera en känsla av det är berikande att vara både chilien eller kurd och svensk, att ha dubbla erfarenheter och perspektiv, att kunna se saker på flera sätt, att kunna flera språk och ha tillgång till flera kulturer. I kontrast till utsattheten i att vara varken eller finns möjligheten att vara kosmopolit och som sådan höra hemma på många platser, att ha lätt att ta sig in i olika

sociala sammanhang och berika dessa. Den dubbla identiteten och erfarenheten kan utnyttjas för ett sorts entreprenörskap, i en roll som kulturell medlare.

En framväxande invandraridentitet

I livshistorierna berättas, som jag har visat, om en framväxande dubbel identitet och existens men de berättar parallellt om hur de blir tillskrivna invandraridentiteten och det griper in och påverkar förutsättningarna för den dubbla identiteten och existensen. I de flesta livshistorierna spelar erfarenheter av att bli behandlad och betraktad som invandrare och inte som svensk-chilenare eller svensk-kurd och utestängd från en svensk gemenskap en viktig roll. Mycket har redan skrivits om gränsdragningen mellan svenskar och invandrare och diskrimineringen av invandrare. Det har bl. a. kopplats till den nationalistiska ideologin, till globaliseringen eller till postkolonialism och rasifiering (t ex Miles 1993; Mulinari & Neergaard 2004). Brune finner att invandrarbegreppet slår igenom i massmedia i mitten av 1970-talet och då börjar uppfattas som en kategori (Brune 2004;). När begreppet invandrare först användes var det mångtydigt men så småningom gavs det bland annat genom journalistiken ett innehåll. Invandrarna objektifieras och tillskrivs vissa egenskaper, en social kategori skapas av statistiska skillnader som formar en generaliserad invandrare. Det skapas en bild av den andre som inte är som svenskarna. Forskning om bl.a. skolan, fackföreningsrörelsen och politiken visar hur invandrarkategoriserandet främmandegör människor med utländsk bakgrund och gör dem till bärare av en kollektiv identitet (se t.ex. Runefors 2004; Mulinari och Neergaard 2004; Dahlstedt 2004). Invandrarkategorin kan sägas utgöra en ny ”falsk” etnisk kategori där den gemensamma grunden för gruppen är att de är ickesvenskar. Den görs socialt relevant, som forskning visar, i många olika sammanhang från vardagliga möten till massmedias och institutioners praktik. Skillnader mellan invandrare och svenskar skapas och görs acceptabla och relevanta i en pågående interaktion och utifrån den tillskrivna identiteten invandrare sorterar människor, formas det sociala livet och nya tillhörigheter ur vilka en subjektivt upplevd identitet som invandrare kan utvecklas.

Det är emellertid en variation i när och på vilket sätt invandraridentiteten blev något som politikerna tvingades förhålla sig till som tycks relaterat till när de kom till Sverige, var de bosatte sig, och vilka organisationer de mötte. Några, som kom från Chile som barn, hade vuxit upp med känslan att deras chilenska bakgrund var något speciellt och värdefullt och mötte en negativ särbehandling först i övre tonåren. De växte upp i Sverige i slutet av 70-talet då den etniska segregationen ännu inte var särskild hög och som chilenska flyktingar blev de väl mottagna. De hamnade i skolor med få andra spansktalande barn och deltog i föreningsverksamhet med svenska barn.

T: Alltså jag har aldrig någonsin i skolan förrän jag började i gymnasiet insett, eller insett har jag väl gjort, men eh blivit påmind om att jag var annorlunda i min klass utan jag var väldigt, ja, men jag var som en av alla andra i min klass. Jag var den enda som var mörkhårig, som kom ifrån något annat land och det var man medveten om, det visste man ju, om inte annat så syntes det. Men det fanns också ett stort intresse för vem jag var, var jag kom ifrån, var mina föräldrar kom ifrån och det gjorde att man hemma också pratade ganska mycket om det.

Denna erfarenhet skiljer sig mycket från andras. För O, som kom till Sverige med sin man och barn från Kurdistan, i mitten av 80-talet, var kränkande bemötanden just källan till hennes politiska engagemang.

Och sen blev vi kallade att träffa en socialsekreterare. Jag visste inte vad det innebar och min man sa: Jag vet inte, men hon vill träffa dig och barnen. Dom ville inte att jag ska följa med dig. Och så självklart fanns det en tolk och jag reagerade så starkt, alltså när jag

träffade socialsekreteraren, för att vi hade inte normala vinterjackor på oss, vi var inte där för att söka extra hjälp eller någonting. Vi visste inte varför de ville träffa mig och min man visste inte heller. Och han hade kompletterat försörjningsstödet och när hon tittade först ja hej sa hon och presenterade sig. Och då sa hon och tittade på mig och mina kläder och stövlar och på mina barn, som hade fått nya jackor. Vi hade köpt dem i hemlandet, för vi hörde att det var minus 35 grader i Turkiska teven. Så självklart köpte vi extra kraftiga jackor eller tjockare. Så hon tittade på mig och sa nehej, ni får inte extra stöd för kläder. Det var hennes första ord, jag tittade på tolken som översatte och sa vad menar hon? Vad är det här extra kläder? Stödpengar för kläder? Jaha och tolken ville förklara något annat. Och då sa hon: Varför tog det så lång tid att översätta? Och då sa tolken att hon har reagerat, att hon inte visste vad du menar. Hon är här för att ni har kallat in henne och hon har reagerat så starkt. Då måste jag förklara systemet för henne, sa han till henne. Och då sa hon: Nej förklara bara kort, alltså dom brukar, alla invandrare, begära extra stöd för vinterkläder osv. Och så tänkte jag, jag hörde inte vad tolken översatte och så sa jag: Det var den första svenska människa som jag träffade, det var det, och så tänkte jag på demokratin och yttrandefriheten samtidigt och att jag är här för att hon har kallat in mig.

Under den påföljande tiden inträffade fler liknande kränkande händelser då hon eller hennes barn blev utsatta för diskriminerande och invandrarfientligt bemötande. Dessa erfarenheter gjorde att hon började arbeta med integrationsfrågor och kom i kontakt med svenska institutioner. Hon valde att gå in i ett politiskt parti, där dessa frågor blev viktiga för henne att driva

Känslan av att aldrig själv kunna komma in i det svenska samhället, utan att alltid förbli betraktad som en invandrare, kommer fram i berättelserna och beskrivs som en drivkraft för det politiska arbetet; de ska kämpa för att deras barn ska slippa invandrarstämpeln.

Jag tänker: när slutar man att vara invandrare. Ja, jag kommer aldrig, aldrig bli någon annan än invandrare, men mina barn; jag ska kämpa hårt för att dom inte är invandrare. För att vad vet dom om Chile? Dom vet ingenting. Dom kan inte ens språket så bra, som svenska. Vad vet dom om Chiles nationalsång? Däremot svenska nationalsången, den kan dom. Svenska flaggan, det är deras flagga inte Chiles flagga.

Men likväl talar några om sig som invandrare utan att invandrarskapet framstår som ett utanförskap i förhållande till den svenska gemenskapen.

Erfarenheter av diskriminering i det politiska arbetet

Informanterna är framgångsrika politiker, de har valts in i politiska församlingar på kommunal, regional eller nationell nivå i det svenska politiska livet där alla människors lika värde och mångfald hör till grunden i den politiska ideologin och retoriken och där arbetet mot rasism och främlingsfientlighet är centralt. Detta sticker av mot informanternas erfarenheter av att i det dagliga politiska arbetet i olika situationer möta gränsdragningen mellan dem som invandrare och de andra, svenskarna (Jfr Dahlstedt 2004; Mulinari & Neergaard 2004). Exkluderingsmekanismerna innefattar många olika fenomen som rekrytering, nominering, föreningsteknik, sociala nätverk, kunskap samt traditioner och kommer in i alla delar av det politiska livet. Mycket av det som informanterna berättar om har beskrivits av Dahlstedt samt Mulinari & Neergaard. Emellertid finns det i mitt material också en annan berättelse som tycks ha att göra med en kombination av olika företeelser som partiets position, lokalföreningens storlek, med olika maktrelationer och enskilda partikamraters uppfattningar och handlingar.

Informanterna själva finner en separat organisering av invandrare inom ett parti olämpligt, men det är också något som de upplever att andra anser. De ”svenska” politikerna antas se det

som ett hot, dock inte i alla partier. M berättar om misstron mot att partimedlemmar med utländsk bakgrund organiserar sig i en egen avdelning och ser det både som en rädsla för att förlora makt och kontroll och som en nedvärdering av eller ett tvivel på ”invandrarnas” kunskaper.

B berättar om en tid då hon bjöds in i partiet och fick det ena uppdraget efter det andra i nämnder, kommunfullmäktige och i arbetarkommunen, men som plötsligt förändrades och hon fråntogs ett efter ett. Hon sätter förändringen i samband med ett framgångsrikt val, då hon tillsammans med andra latinamerikaner lyckades mobilisera många väljare och vinna många nya röster. De bedrev valkampanjen med entusiasm och på ett nytt sätt, med musik och dans och mycket uppsökande verksamhet. När nästan ingen av dem som hade arbetat aktivt fick politiska uppdrag efter valrörelsen förvandlades entusiasmen till en stor besvikelse. Nu efteråt talar hon om den lilla kretsen, som sitter vid makten och har alla de tunga politiska uppdragen och sin försörjning genom det politiska arbetet och som den gången kände sig hotad av framgångarna för den latinamerikanska gruppen.

Allt som jag gör för partiet är något bra; fler röster, mer folk som röstar på partiet, fler aktiva i partiet, särskilt med invandrarbakgrund och facklig bakgrund. Jag tyckte att det var det bästa som kan hända och det gjorde att mina kolleger inom partiet blev rädda. Och varför? Jo det var självklart (...). Ja de håller ihop alltså och där finns ingen chans att påverka eller förändra eller göra något. Hänger du med, är du en i gänget, då har du man alla möjligheter, avviker du lite, då blir du utfrysad totalt. Och det märkte jag på den tiden; dom var rädda för att vi kanske skulle få en maktposition bland invandrare. Och det gjorde att folk blev besvikna och frustrerade. Dom fick ingen chans. Och det var inte vilka invandrare som helst, därför att det var folk som var väldigt etablerade i samhället, som kunde språket, som hade jobb, som ja, som visste mycket.

Hon säger också:

Men jag kan inte blunda och säga att jag gör mina egna meriter, därför att det är inte sant, då ljuger jag. Svenskarna har tagit emot mig därför att jag är invandrare och jag är kvinna och dom behöver invandrare i olika sammanhang. Och det har hjälpt att jag är kvinna och jag är invandrare. Jag kan inte säga att det inte är sant. Jag kan inte säga att jag är där för vem jag är. Nej skitsnack, svenskarna har tagit emot mig, därför att jag är invandrare och jag är kvinna.

Erfarenheten av att vara invald för att hon är kvinna och invandrare delar hon med två andra kvinnor. De berättar om att vara inkvoterade, att vara ett alibi som bevisar att partiets praktik stämmer med retoriken. S kallar sig en barbi-docka; en som är utbyttbar; det är inte för att hon är en kompetent politiker som hon sitter där utan för att fylla kvoten. Och hon uttrycker att hon har känslan av att hon vid näst val kanske kommer bytas ut mot nästa invandrarkvinna.

Att vara inkvoterad och användas som alibi kommer fram i intervjuerna, men mindre uttalat hos några medelålders män. Det tycks finnas en skillnad mellan kvinnornas och männens erfarenheter. Även om de medelålders männen också berättar om hur de förhåller sig till andras syn på dem som invandrare så berättar de inte om samma motstånd och utestängningsmekanismer som kvinnorna gör. Erfarenheten att dela migrationens svårigheter med andra invandrare förvandlas av dem till något som ger dem en särställning som de kan använda i sitt politiska arbete som svensk politiker.

Clarissa: Så du känner inget tryck på dig att ta upp invandrarfrågor?

L: Nej, jag tycker att det är ju fel och det är det som jag uppskattar hos partiet för min del, att bara för att jag är invandrare så ska jag inte ta hand om invandrarfrågor. Här är det

faktiskt svenskarna som har tagit hand om invandrarfrågor och jag uppskattar det. Det är bra för det är ju fel annars; jaha här kommer L, som är invandrare, han är bäst på invandrarfrågor. Jag tycker att det är fel, utan jag tar frågor som passar mig och du tar de frågor som passar dig.

Varför tycker du att det är fel?

L: Jag tycker att det är fel att om jag själv inte är medlem i partiet bara för invandrarnas skull, utan jag tycker att jag är en del av det här samhället, som jag har levt i. När jag kom hit var jag bara 21 år gammal, nu är jag 49, så jag har levt här 28 år. Mesta delen av mitt vuxna liv har jag varit här. Och då är det alla samhällsfrågor som rör mig. När det gäller invandrarfrågor, ska jag vara engagerad på samma sätt som du, som är svensk, som tycker att det är fel när det gäller en del av frågorna; integration, utanförskap osv. Så låt oss hand i hand bearbeta dom här frågorna, men och sen är det inte så att bara för att man är invandare, att man är bäst på invandrarfrågor. Det beror på vilken miljö man kommer ifrån, vilket samhällsskikt man är från osv. Så det blir ju fel på det sättet, men det kan ju finnas en och annan fråga, som är knuten till invandrare, som jag tycker att det är självklart att jag ska ta itu med; flyktingfrågor t ex .

Två yngre politiker som trots att de vuxit upp i Sverige och skolats in i politiken genom politiska ungdomsförbund skildrar hur de motades in i "invandraburen" när de gick in i moderpartiet. T beskriver problemet med att vägra framträda utåt som representant för unga, kvinnliga invandrare, som skulle vara ett sätt att synas, vilket krävs för att bli återvald som politiker. Men hon säger att hon vägrar ställa upp som representant för invandrare, för att därigenom motverka tänkandet i invandrare och svenskar och för att inte själv låsas in i invandrarkategorin. Hon anser också att en organisering av invandrare inom partiet skulle få till följd att särbehandlingen av invandrare stärks och upplevde att förväntningarna från andra chilenare att hon som chilenare skulle ta sig an deras sak likaså förstärkte tänkandet i svenskar och invandrare.

Ja och samtidigt brottas man med det här för att man tycker att frågorna är viktiga och man är jätte engagerad i dom, men om jag skulle lägga mig i den fällan så bryter man inte det här.

Hennes strategi att vägra ta på sig arbetsuppgifter som hade med integration att göra delades av några andra.

G: Det är lite så att jag har väldigt medvetet valt att inte jobba med invandrarfrågor för det är en fälla, som man lätt, fast man är medveten om det, går i, och börjar jobba med invandrarfrågor. Då blir det internationella frågor ja, invandrare då och bla bla Det försöker jag att inte göra i kommunen, jag har aldrig drivit de frågorna.

Andra utnyttjade det tillskrivna invandrarskapet för att driva integrationsfrågorna något som de särskilt brann för. Bemötandet varierar emellertid mellan olika nivåer och olika delar av partierna. På en nivå kunde erfarenheten vara att de inte fick representera partiet i internationella sammanhang på grund av invandrabakgrunden, trots en uppväxt i Sverige. Medan på en annan nivå kunde den dubbla kompetensen ses som något värdefullt, som gjorde personen extra lämplig att representera partiet. Det framkommer som en skillnad mellan nationella och lokala sammanhang och som en skillnad mellan stora partier med mycket makt och många förtroendeposter och små partier, som främst har fritidspolitiker och kanske svårt att få aktiva medlemmar.

Alla beskriver en lång inlärningsprocess som de gått igenom för att förstå och kunna delta i det svenska politiska livet. De har lyckats ta sig in genom ett tråget arbete i invandrar- och eller svenska organisationer eller genom långvarigt arbete i ett ungdomsförbund och därigenom precis som andra svenska politiker tidigt tillägnat sig ideologin, partikulturen och mötestekniken. De betonar svårigheten för invandrare att komma in i det svenska politiska arbetet på grund av de formella och utmejslade koderna och arbetsformerna. Få har mött svenska partikamrater som förstått deras svårigheter och tagit hänsyn till deras brist på erfarenhet och kunskap och deras arbetssätt har kritiserats. Men intervjuerna handlar också om svenska kamrater, som har hjälpt till med att lära ut spelreglerna. Det tycks emellertid mycket sällan handla om ett ömsesidigt närmande, istället utgör den svenska mötestekniken en icke förhandlingsbar och opåverkbar grund för den politiska verksamheten.

Avslutning

Detta är ett första försök tolka några aspekter av ett rikt intervjumaterial. Jag har kombinerat ett transnationellt perspektiv med ett perspektiv på nationalstaten och har försökt visa hur de intervjuade politikernas dubbla identitet och existens konfronteras med särbehandlingen av "invandrare" och tänkandet i invandrare och svenskar. Förenklat uttryckt, har jag velat visa en spänning som finns mellan å ena sidan en önskan eller ett krav att politiker med utländsk bakgrund ska finnas representerade i svenska partier, som representanter för andra invandrarna i den politiska församlingen. Det betyder att de väljs in som invandrare och inte som de mångfacetterade politiker de liksom de andra svenskarna är. Dvs. man kan säga att de görs till ett språkrör in i politiken för olika minoritetsgrupper. Å andra sidan finns det en rädsla för att skapa en kollektiv plattform för minoritetsgrupper inom partierna. För att accepteras tycks det dessutom kunskap om de svenska spelreglerna, som mötesteknik och politisk ideologi vara en förutsättning.

Detta framstår som en dominerande berättelse i intervjuerna men det finns också en annan, mindre intensiv, som jag bara pekat på genom att markera att det finns variation i materialet. Det finns utsagor om tillhörighet till svenska sociala gemenskaper och om inkluderande bemötanden i olika svenska gemenskaper. Jag kommer att undersöka detta i mitt fortsatta arbete.

Referenser

- Anderson, Benedict (1997): The nation and the origins of national consciousness, i Montserrat Guibernau & John Rex (red.), *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*. Cambridge: Polity Press, s. 43–51.
- Basch, Linda, Nina Glick Schiller, Cristina Szanton Blanc (1994): *Nations unbound : transnational projects, postcolonial predicaments, and deterritorialized nation-states*, Blanc Basel: Gordon and Breach, cop.
- Bildt, Lars & Stefan de Vylder (1988): *Chilenarna*, Stockholm: Statens Invandrarverk.
- Brinc, Anita (2002): *Speaking of nationality. On Narratives of national belonging and the 'Immigrant'*, Göteborg: Göteborgs Universitet Sociologiska institutionen.
- Brune, Ylva (2002): 'Invandrare' I mediearkivets typgallerier, i Paulina de los Reyes, Irene Molina & Diana Mulinari (red.), *Maktens (o)lika förklädnader*, Stockholm Bokförlaget Atlas, s. 150–180.
- Clifford, James (1997): Diasporas, I Montserrat Guibernau & John Rex (red.). *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Cambridge: Polity Press, s. 283–290.
- Cohen, Robin (1995): Rethinking 'babylon': iconoclastic conceptions of the diasporic experience, i *New community* 21(i): 5–18.
- Dahlstedt, Magnus (2004): Den mångfaldiga representationen, i Ingemar Lindgren (red.), *Det slutna folkhemmet, om etniska klyftor och blågul självbild*. Stockholm: Agora, s. 152–171.
- Glick Schiller, Nina (2004): Transnationality, i David Nugent & Joan Vincent, (red.), *A companion to the anthropology of politics*. Blackwell Publisher, s. 448–467.
- Glick Schiller, Nina (red.) (1992): *Towards a transnational perspective on migration : race, class, ethnicity, and nationalism reconsidered*, New York: New York Academy of Sciences.
- Hylland Eriksen, Thomas (1993): *Etnicitet och nationalism*, Nora: Nya Doxa.
- Johansson, Rune (1993): Nationer och nationalism, i Sven Tägil (red.), *Den Problematiska etniciteten – nationalism, migration och samhällsomvandling*, Lund: Lund University Press, 15–61.
- Lindqvist, Beatriz (1991): *Drömmar och vardag i exil: om chilenska flyktingars kulturella strategier*, Stockholm: Carlsson.
- Mella, Orlando (1990): *Chilenska flyktingar i Sverige*, Stockholm: DEIFO.
- Miles, Robert (1993): *Racism after 'race relations'*, London & New York :Routledge.
- Mulinari, Diana & Anders Neergaard 2004, *Den nya svenska arbetarklassen. Rasifierade arbetares kamp inom facket*, Umeå: Borea.
- Povrzanovic Frykman, Maja (2001): Construction of identities in diaspora and exile: Croats in Sweden in the 1990s, I Maja Povrzanovic Frykman (red.), *Beyond integration : challenges of belonging in diaspora and exile*, Lund: Nordic Academic Press, s. 166–194.
- Olsson, Erik (2003): Med väskorna packade, i Christina Garsten & Kerstin Sundman (red.), *Modärna människor. Antropologiska perspektiv på samtiden*, Malmö: Liber, s. 191–215.
- Runefors, Ann (2004): "När blir man svensk?" – om hur skilda möjligheter skaps i skolvardagens samspel, i Karin Borevi & Per strömblad (red.), *Kunskap för integration. Om makt i skola och utbildning i mångfaldens Sverige*, Stockholm: Rapport från Integrationspolitiska maktutredningen, s. 29–54.
- Safran, William (1991): Diasporas in Modern Societies: Myths of homeland and return, I *Diaspora* 1(1):83–99.
- Smith, Michael Peter & Luis Eduardo Guarnizo (red.) (1999): *Transnationalism from Below*, New Brunswick: Transaction publisher.
- Tägil, Sven (1993): Inledning i Sven Tägil (red.), *Den Problematiska etniciteten –*

nationalism, migration och samhällsomvandling, Lund: Lund University Press, s. 7–14.
Wahlbeck, Östen (1999): *Kurdish diasporas: a comparative study of Kurdish refugee communities*, Basingstoke : Macmillan in association with Centre For Research in Ethnic Relations, University of Warwick ; New York, N.Y. : St. Martin's Press.

